

Til Historielaget Haldens Minders medlemmer

«Den ælskelige Anna Landstad» - en kvinneskjebne og et tidsbilde fra andre halvdel av 1800-årene

Kort om Ivar Bjørndal og boka

I 2002 var det 200 år siden Magnus Brostrup Landstads fødsel. I den anledning ble det arrangert et storslått jubileum i Halden. Ivar Bjørndal ga ut sin bok om Landstads ti år som sokneprest i byen 1849-59. Det var i Halden Landstad fikk oppfordringen til å utarbeide vår aller første norske salmebok til avløsning av Kingo, Brorson og andre danske salmebøker. Da han flyttet til Sandar (Sandefjord) i 1859, var forslaget ferdig. Men språket ble oppfattet for dialektpreget norsk, for radikalt, til og med simpelt og vakte sterk kritikk fra konservativt hold, så det skulle gå vel ti år før Landstads salmebok kom fra trykkeriet. Det er akkurat 150 år siden. Til gjengjeld slo etterspørselen alle rekorder i år etter år. Den ble en bok både for kirke, skole og hjem, en del av vår nasjonale kulturskatt..

Ivar Bjørndal gikk av med pensjon 1998 etter å ha hatt en rekke krevende oppgaver i skolen, bl.a. to perioder som høyskoledirektør og endelig som statens utdanningsdirektør i Østfold. Som pensjonist med god helse og stor arbeidskraft fikk han endelig tid til å bli forfatter på heltid. Den tiden har han benyttet godt. Den boka han har gitt ut i høst, er nr. 8 i rekken som pensjonist! Alle har han gitt ut på sitt eget forlag, alle har fått ros for grundig dokumentasjon, interessant innhold og et lett og levende språk.

Det var under arbeidet med biografien om M. B. Landstad at Ivar Bjørndal ble interessert i livshistorien til Anna Landstad (1838-84). Hun var datter av tollinspektør John Christian Aamodt og søster av ingeniør Jens Christian Aamodt, han som var bestyrer av byens gassverk i hele dets historie, 58 år! Anna var en livlig og sjarmerende ungdom. Familiebrevene fremhever hennes nydelige vesen. Men i en alder av 16-17 år ble hun slått ned av sykdom og var sengeliggende i mer enn to år. Til slutt sendte den fortvilte familien bud på den avholdte soknepresten Halvor Folkestad. Han ba for henne og bød henne stå opp. «Den sykdom man mener du har, eksisterer ikke». Fra den dagen var hun frisk og harmonisk, men også mer stillfarende og alvorspreget enn før. Hun kom til å bruke mye av sin fritid til å besøke syke og gamle mennesker. Forsidebildet viser oss en vakker, ettertenksom ungdom.

Sokneprest Landstad hadde tre sønner som gikk på den lærde skole under rektor Frølich. De var begavede, sjarmerende, musikalske, alle unge pikers drøm. Alle tre valgte teologien som studium. Da den mellomste, Hans, var ferdig med eksamen, fridde han til Anna Aamodt - til hennes store overraskelse. 2. februar 1865 kom Landstad senior fra Sandar for å vie Anna og Hans i Immanuel kirke. Deretter gikk de nygiftes ferd til Klæbu i Sør-Trøndelag. Det var flyttetur og bryllupsreise på samme tid, og den gikk midtvinters med hest og slede.

Ved Klæbu seminar ble de varmt tatt imot, og Hans ble en skattet lærer i kristendomskunnskap og musikk, ekteparet fikk sin egen lærerbolig med jord til, og de fikk sine første fire barn, to av dem tvillinger. De var en lykkelig familie. Men Hans tok sikte på tjeneste i kirken, så i begynnelsen av 1870 flyttet de til Kristiansand der han ble klokker ved domkirken og bestyrer ved allmueskolen. Barneflokket telte snart seks. De trengte en større bolig og en bedre inntekt. Hans søkte stillingen som sokneprest på Hå på Jæren med tjeneste i Nærbø og Varhaug kirker. Han ble snart avholdt som prest, og siden det var langt til lege, satte bygdefolket pris på at presten også kunne gi rask førstehjelp ved skader der en kunne greie seg uten lege.

Prestegården i Hå var en stor gård med egen forpakterfamilie, stor torvmyr med nødvendig brensel og elv med rikt ørret- og laksefiske til glede for presten og familien hans. Barna var lykkelige. De lekte inne og ute på det store tunet og ble kjent i fjøs og stall, venner med alle, mennesker og dyr.

Selve presteboligen lå i strandkanten med storslått utsikt over havet. Anna hadde travle dager med å styre den store husholdningen med tjenestejenter og en stadig voksende barneflokk, og mange sognebarn kom innom i ulike ærend. I ledige stunder elsket hun å sitte ned på «Mors Sten» i strandkanten. Derfra var det et vidunderlig utsyn i sol og stille vær. Men når stormen raste og skumsprøyten slo over vestveggen, vinduene og halve taket på prestegården, ble Anna redd. Barn etter barn kom til verden. Det ble 14 barnefødsler i alt. 12 fikk de beholde. Tapet av den første Kristine var særlig tungt. Hun var blitt et halvt år da hun døde høsten 1879.

Men barnefødsleene tok på. I 1884 var Annas krefter oppbrukt. Hun ble bare knapt 46 år. Til slutt va hun utslitt, mentalt og kroppslig. Det siste halve året var hun innlagt ved Diakonissehuset i Kristiania. Etter langvarige undersøkelser fikk hun beskjed om at hun led av en dødelig sykdom og hadde kort tid igjen. Hans hentet henne da hjem til Hå. Der tok hun avskjed med hver av sine kjære og døde fredelig 12. februar 1884. Hun ble begravet noen dager senere ved Nærbø kirke. Det var i snøstorm så kisten måtte surres fast til sleden, og en kraftig kar måtte støtte på begge sider.

Annas yngste søster Kristine hadde lovet henne å ta seg av barneflokken når hun gikk bort. Hun giftet seg med Hans to år senere. De flyttet som prestefolk til St. Petri menighet i Stavanger og deretter til Eidsvoll, der Hans ble sokneprest og prost. Begge døde til slutt i Kristiania. Hans ønsket seg tilbake til Jæren til slutt og ble begravet ved siden av Anna ved Nærbø kirke. Det hadde gått 20 år siden han hadde forlatt Jæren. Likevel var oppslutningen om hans begravelse overveldende.

Hele den fengslende historien om Anna, ungdomstiden i Halden, veien om Klæbu og Kristiansand og endelig de 12 årene på Jæren og til slutt familiens liv i tiden i Stavanger og Eidsvoll gir et gir et mangesidig bilde fra en helt annen tid enn vår. Av annen sed og skikk og tenkemåte, av strev og hardt arbeid fra dag til dag, av sykdom og høy barnedødelighet. Matstellet fra dag til dag var meget enkelt og sparsomt. Sønnen Hans mente at «Den næringsrige Havregrød og den sunde Jædderluft» var grunnlaget for familiens rimelig gode helse. Men også gledene var mange. Barna lekte inne og ute og var venner med alle. Søndagene etter kirketid var noe alle gledet seg til. De lekte og sang, faren spilte på en rekke instrumenter, Anna leste bildebøker for de små. Eldste-datteren Andrea har etterlatt seg nydelige naturskildringer fra sin oppvekst.

Det viktig å huske at Anna Landstads livshistorie ikke bare er hennes egen. Den er utallige andre kvinners historie før og etter hennes tid. I det ligger dens allmenne verdi for alle som ønsker å forstå sine liv og sin samtid i et lengre perspektiv. Og den berører våre følelser.

Arild Stang skriver: «Dette er en fortelling så fengslende at du neppe legger den fra deg før siste linje er lest».

Kilder:

Stoffet til denne fortellingen er blant annet hentet fra et stort antall familiebrev. I Universitetsbiblioteket fins en egen Landstadsamling i Håndskriftsamlingen med mange og lange familiebrev fra M. B. Landstad og hans hustru Mina. For få år siden kom arkivar James Ronald Archer, Halden historiske Samlinger over en brevsamling i et antikvariat i Oslo med et stort antall brev skrevet av Anna Landstad og hennes svigermor og søstre. Han kjøpte samlingen på vegne av Annas oldebarn Helene Norrmen i Oxford, England, som ga Ivar Bjørndal tillatelse til å benytte dem til sin nye bok.